

УДК 323.2:316.624.3

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.42>

МІСЦЕ ЗБРОЙНОГО НАСИЛЛЯ У ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ: РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ

Денис Денищенко

*ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
кафедра політології та міжнародних відносин
вул. Коваля, 3, 36003, м. Полтава, Україна*

Тема російсько-українського збройного конфлікту належить до найгостріших і актуальних у сучасному світі оскільки вона відображає не лише взаємини двох країн, які мають значний вплив на політичні процеси регіонального масштабу а й на загальну геополітичну обстановку.

Анексія Криму 2014 року та конфлікт на сході України 2014–2022 років, відкрите збройне вторгнення російської федерації на Україну 24 лютого 2022 року викликають широкі дискусії та відображають складність сучасних політичних процесів у регіоні та світі.

Для росії дані події стали способом зміцнення власного впливу на Східну Європу та демонстрацією готовності використовувати збройну силу для досягнення своїх політичних цілей.

Водночас, для України – це стало випробуванням на міцність її суверенітету та здатності захищати територіальну цілісність. Важливо розуміти, що збройне насилля в контексті російсько-українських відносин не тільки впливає на безпекові питання в регіоні, а й має серйозні наслідки для міжнародної дипломатії та політичної стратегії. Крім того, воєнний конфлікт змінює політичну культуру та формує нові соціальні норми в обох країнах, що може мати далекосяжні наслідки для подальшого розвитку.

Актуальність питання російсько-українського збройного конфлікту в політичному просторі визначається кількома ключовими аспектами, які мають значний вплив на сучасне глобальне співтовариство, а саме: на геополітичну безпеку, на всі види відносин між країнами, на технологічний розвиток та збройні інновації, на загострення гуманітарних криз та впливає на політичну динаміку й міжнародну безпеку у всьому світі.

Питання розв'язання цього конфлікту вимагає не лише політичної волі та міжнародної співпраці, а й розуміння та уважного ставлення до складності ситуації, яка визначає майбутнє не лише двох країн, а й всього регіону чи/та всього світового політичного простору.

Ключові слова: політичний простір, війна, політичні актори, збройне насилля, збройна агресія, політична динаміка.

Відкрита збройна агресія росії в Україні з новою актуальністю порушила питання просторового підходу для вивчення та аналізу різноманітних політичних явищ та процесів.

Концептуальна основа «простору», яка була закладена авторами німецької класичної філософії епохи Просвітництва й Нового часу, зокрема І. Кантом, В. фон Гумбольдтом, Ф. Гегелем та отримала визнання в працях М. Гайдеггера, Х. Арендт, Ю. Габермаса, М. Фуко, Е. Гідденса, П. Бурдьє та ін. [1, с. 21].

Сьогодні питаннями політичного простору займаються вітчизняні дослідники. Зокрема В. Малиновський розглядає його як суб'єкт політичних відносин [2], С. Коврига, як зону конкуренції та інституалізованого конфлікту самостійних суб'єктів [3], О. Кошкіна та Н. Моїсєєва, як одну з проєкцій політики на відносини, які складаються між різними суб'єктами з приводу розподілу влади. При цьому політичний простір виступає регулятором

відносин груп та індивідів, областю взаємодій груп інтересів на перетині «горизонтальних» і «вертикальних» відносин. Він являє собою відкриту і нестійку систему, на функціонування якої великий вплив здійснюють зовнішні фактори [4].

Узагальнивши роботи зазначених науковців та інші опрацьовані матеріали, можна виявити спільні чинники, які виділяють для характеристики політичного простору. Загалом, на сьогодні поняття «політичний простір» розглядається як більш об'ємне утворення ніж «територія», бо воно акумулює «образи місця», мобілізує спільноту:

– «політичний простір – це не лише реальні географічні межі певної держави, територія, де існує влада і громадяни, а ще й абстрактне поняття – середовище спілкування та контакти, що виникають у процесі діяльності особи політичної. Політичний простір не є монополією одного актора, він – зона конкуренції та інституалізованого конфлікту самостійних суб'єктів» [3, с. 164].

Політичний простір – це сфера здійснення політики, що не обов'язково пов'язана із державною владою. Тоді, як політика виступає в єдності трьох взаємопов'язаних аспектів – як сфера суспільного життя, як вид активності соціальних суб'єктів та як тип соціальних відносин, але на кожен із цих аспектів впливають певні чинники, які й роблять політичний простір власне політичним.

Політичний простір, як і політика, обумовлюється трьома головними властивостями: універсальністю, тобто, всеохоплюючим характером та здатністю впливати на всі сфери життя, елементи суспільства, відносини, події; можливістю безмежного проникнення в усі сфери життя; атрибутивністю – здатністю поєднуватися з неполітичними суспільними явищами, відносинами та сферами [5].

Таким чином, категорія «політичний простір» визначає субстанціональну основу політичної діяльності, середовище, в якому відбуваються політичні процеси, в тому числі й процеси пов'язані із застосуванням сили, зокрема збройного насилля.

Питання збройного насилля стали предметом наукових розвідок: С. Вовк, А. Бадера, О. Балацької, О. Кобець, О. Меженської, які вивчають не лише теоретичні аспекти феномену збройного насилля та його види, а й акцентують на масштабах збройного насилля та його наслідках, звертають увагу на інтенсивність розповсюдження збройного насилля і, загострюють увагу на безпрецедентні виклики і загрозу системі міжнародної безпеки.

Збройне насилля – це основна форма прояву політичного конфлікту; це особливий засіб та метод соціальної боротьби, граничний, найбільш жорсткий, спосіб примусу іншої сторони шляхом застосування збройної сили або загрози її застосування; це форма примусу з використанням спеціальних матеріальних пристроїв і засобів, які застосовуються для фізичного знищення живої сили супротивника, його техніки, озброєння та відповідних об'єктів. Змістом збройного насилля було, є й залишається захоплення, утримання та використання політичної влади, досягнення політичного панування, регулювання та всебічний вплив на економічні, соціальні, духовні та інші явища й процеси» [6; 7].

У сучасному світі щороку збільшується кількість воєнних конфліктів, загострюється боротьба за ресурси, активізується транснаціональний тероризм, зростає агресивність недемократичних режимів, а геополітична картина світу знов набуває біполярного характеру.

24 лютого 2022 року – це не лише новий масштабніший етап українсько-російської війни, що триває століттями, а й початок європейського цивілізаційного зламу.

Питання збройної агресії російської федерації проти України стали об'єктами наукових пошуків українських дослідників Г. Перепелиці, О. Маначинського, К. Поліщука, В. Горбуліна, Є. Магди, Р. Додонова, які зробили значний внесок у розуміння витоків,

перебігу та наслідків збройних конфліктів за участю росії, а також можливих напрямків/способів/механізмів їх врегулювання. Проте проблема визначення місця збройного насилля у політичному просторі залишається актуальною та відкритою для більш ґрунтовного вивчення, особливо з огляду на російсько-українську війну та її вплив на політичні процеси регіонального масштабу та геополітичну обстановку в цілому.

Війна в Україні створила нові виклики і загрози, спровокувала небезпечну поляризацію світової спільноти та ескалацію конфліктності серед інших політичних гравців і призвела до непередбачуваності на глобальному і регіональному рівнях. Відповідно вона стала об'єктом багатьох наукових досліджень до яких залучається політичний та бізнесовий establishment та громадянський сектор.

Нажаль, російсько-українська війна лежить у багатьох площинах та часових вимірах, проте досі не має загально визнаного політичного значення. Це не війна за економічне зростання переможця, не війна через внутрішні розбіжності чи будь-які інші внутрішні проблеми – це війна за свободу, за суверенітет, за майбутнє. Це війна проти рабства, проти постійної загрози, проти занепаду. Російсько-українська війна – це вирішення екзистенційно-політичного питання – Україна чи Росія? Демократія чи авторитаризм?

Звісно, результати даної війни вплинуть на світовий порядок та зададуть новий характер та цінності нового світового порядку. Як зазначають дослідники, ця «війна за нову архітектуру Європи і світу» [8].

Визначаючи місце російського збройного насилля на теренах України слід відмітити його вплив та місце у внутрішньополітичному просторі.

Масові вбивства, нелюдські безчинства, мародерства, зруйновані міста, села, зруйнована інфраструктура, історичні пам'ятки та національні символи, скалічені долі тисяч людей російськими окупантами, вимушена міграція – це трагедія кожного українця та України в цілому.

Поряд з цим російсько-українська війна загострила питання внутрішньої дестабілізації, оголилися розбіжності між різними політичними силами, що призвело до політичної роздробленості та ускладнило процеси ухвалення рішень на державному рівні. Позначилася війна і на політичних пріоритетах окремих політичних партій, вона не призвела до консолідації влади, що проявляється затримкою або призупиненням реформ, які можуть бути важливими для країни.

Не можна виключати і вплив російсько-української війни на поляризацію суспільства. Що в свою чергу, може викликати напруженість та загострення протистоянь між різними соціальними категоріями. Ці та інші фактори можуть призвести до втрати довіри громадян до політичних лідерів та інститутів. Тоді, як нерішучість влади у вирішенні конфлікту, корупційні схеми та відсутність результативних заходів можуть підіривають авторитет політичних структур.

В умовах російсько-української війни існує великий ризик поглиблення існуючих внутрішніх релігійних, етнічних конфліктів та регіональних розбіжностей, які можуть стати предметом нових протистоянь під час кризи.

Однак, російсько-українська війна призвела до мобілізації українського суспільства навколо ідеї захисту територіальної цілісності та незалежності країни. Важливою складовою цього процесу є формування національної єдності. Україна змушена шукати шляхи модернізації оборонно-промислового комплексу, економічного, гуманітарного та адміністративного для ефективного протистояння зовнішньому ворогу.

На фоні російсько-української війни спостерігаються неоднозначні процеси позиціонування країн світу щодо російської агресії, визначення відповідних моделей їх поведінки.

Вони визначають рівень напруги та взаєморозуміння між державами і можуть мати серйозні наслідки для глобального політичного простору.

Політичний фактор. Повномасштабне вторгнення росії в Україну зумовило серйозне переосмислення концептуальних підходів щодо перспектив забезпечення безпеки та оборони Європейського континенту, розробки нових пріоритетів та підходів до реалізації зовнішньої політики, що знайшло відображення в дослідженнях провідних аналітичних центрів. Зокрема, експерти Королівського інституту міжнародних відносин Chatham House представили дослідження «Сім способів, якими війна Росії проти України змінила світ», де проаналізували зміни в геополітичних альянсах, безпекових та оборонних конфігураціях, перспективи світової енергетики та зміни в глобальних ланцюгах постачань. Перший, це перегрупування – зміна альянсів (Realignment – shifting alliances). Російсько-українська війна спричинила появу трьох груп держав: які підтримали Україну (ІТР – Сінгапур, Південна Корея та Японія; країни Європи, США); які стали на бік РФ (Сирія, Білорусь) та які не приєдналися до якоїсь із перших двох груп (серед тих, хто відмовився підтримати якусь одну сторону конфлікту, три держави Британської співдружності – ПАР, Пакистан та Індія, а також найбільші зростаючі держави Індостро-Тихоокеанського регіону (ІТР) – Китай, Індія та Індонезія), прагнучі мінімізувати ризики.

Захід чітко зрозумів, що Азія не підтримає «заснований на правилах порядок» оскільки більшість азійських держав обрали прагматичний підхід до відносин з РФ. Більша половина держав Африки утрималися від осуду дій РФ, що фактично засвідчило повернення до дипломатичних практик періоду холодної війни [9].

Російсько-українська війна викликала занепокоєння серед країн-членів НАТО та Європейського союзу щодо безпеки в регіоні. Це призвело до зміни стратегій міжнародних відносин та посилення оборонних зусиль.

Відповідно, наступними способами, на думку дослідників Королівського інституту міжнародних відносин – це безпека – перенос ліній (Security – redrawing the lines) та ядерна зброя – ризик повернення (Nuclear weapons – risks return). Російсько-українська війна засвідчила, що більшість сусідніх із росією не готові до регіональних амбіцій росії, які є досить не безпідставними. Війна РФ проти України уможливила і пришвидшила процеси отримання Україною статусу кандидата у ЄС; бюджет Європейського фонду миру в сумі 2,5 млрд євро був використаний для підтримки оборони України. Світ нарешті усвідомив, що нехтування європейською безпекою матиме негативний вплив на значно ширший безпековий контекст (Індостро-Тихоокеанському регіоні).

Поряд зі змінами в архітектурі безпеки Європи, неспровоковане воєнне вторгнення росії в Україну вивело ведення воєнних дій технологічний рівень та спричинило новий тип інформаційної війни та загострення ядерного питання. Росія регулярно погрожує ескалацією та застосуванням ядерної зброї проти держав НАТО. Захоплення, мінування, та обстріли Запорізької АЕС, чутки довкола підриву «брудної бомби» є особливо загрозливим та несуть безпеку ядерній енергетиці [9].

Тож на порядку денному постало питання технологічного розвитку та збройної інновації. З появою нових видів зброї, включаючи кіберзброю, біологічну зброю, а також засоби масового знищення, збройне насилля стає ще більш загрозливим.

Просторово-територіальний фактор. Анексія Криму росією, окупація областей східної та південної України призвели до зміни мапи Європи, порушивши принципи міжнародної безпеки та територіальної цілісності. Це створило загрозу для існуючих державних кордонів та викликало реакцію міжнародного співтовариства.

Економічний фактор. Ми можемо бачити, як колись міцно пов'язаний світ ділиться на окремі економічні зони, залежно від підтримки тієї або іншої сторони. На думку

дослідників Королівського інституту міжнародних відносин наступним чинником впливу на політичний простір в умовах збройної агресії доречно вважати «енергію та продовольство – підживлення кризи (*Energy and food – fuelling the crisis*)». Росія та Україна є світовими постачальниками енергоносіїв, продуктів харчування та добрив, тому війна, розпочата першою проти другої, спричинила перебої та зміни в ланцюгах постачання на глобальному рівні.

Прийнявши рішення позбавитися залежності від російського викопного палива Європа почала прискорювати перехід до відновлюваної енергетики, що мало неочікувані геополітичні наслідки. Ринки енергоносіїв докорінно змінилися завдяки підписаним новим угодам, зросла кількість відновлюваних джерел енергії, російські енергоносії втратили свою недоторканність, а споживачі почали усвідомлювати динаміку та крихкість глобальної мережі постачання [9].

Політика санкцій призвела до часткової ізоляції росії на міжнародній арені, вплинуло на її економічне становище, та змусила країни Європи переорієнтуватися на інші енергетичні, продовольчі ринки. Так, професор економіки Себастьян Галіані пояснює як війна в Україні змінює економічний і бізнесовий ландшафти країн, регіонів та світу, вказує на наступні аспекти:

1. Конфлікт завдав серйозного удару світовій економіці, призвівши до повільнішого зростання цін і швидшої інфляції.

2. Відбулося порушення в торгівлі та ланцюгах постачання між сусідніми країнами.

3. Геополітична напруга спровокувала невпевненість бізнесу та інвесторів в усьому світі. Ціни на активи опинилися під тиском, що призвело до погіршення фінансових умов.

4. Окрім негативних наслідків, війна в Україні може ще й фундаментально змінити світовий економічний і геополітичний порядок. Переосмислення енергетичної торгівлі, реконфігурація ланцюгів постачання, фрагментація платіжних мереж і переоцінка валютних резервів – це лише деякі із довгострокових наслідків війни. Геополітична напруга особливо підвищує ризики економічної фрагментації у торгівлі й технологічній сфері. Європа і сусідні регіони будуть епіцентром цих змін, адже російська рецесія і безпрецедентні санкції формують нове фінансове середовище [10].

Правовий фактор. Міжнародне право – нові виклики (*International law – ripping up the rulebook*). Через заангажованість ООН, яка блокує всі резолюції Ради Безпеки на порядок денний постало питання створення нового спеціального трибуналу щодо злочинів агресії. Багато подій, пов'язаних із російською агресією проти України мають безпрецедентний характер для міжнародного права і правосуддя: Міжнародний кримінальний суд отримав найбільшу в історії державну заяву про відкриття розслідування; Рада ООН з прав людини розпочала власне розслідування нападів РФ на цивільних осіб та цивільну інфраструктуру; Росія вийшла з Європейської конвенції з прав людини та інших договорів Ради Європи [9].

Війна в сході України призвела до серйозних порушень прав людини та гуманітарного права, включаючи вбивства цивільних осіб, тортури та примусове переміщення населення.

У цілому, російсько-українська війна перетворила геополітичний простір у регіоні та світі, змінила стратегії та відносини між країнами, а також створила нові виклики та можливості для міжнародної політики та безпеки.

Підсумуємо, російсько-українська війна – це зовнішній фактор впливу на політичний простір та його складники: економічні, соціальні, духовні та інші явища й процеси. Російсько-українська війна впливає на всі сфери життя, елементи суспільства, відносини, події, вона зачіпає усі сфери життя як на локальному, регіональному, так і на глобальному

рівнях. Російсько-українська війна стала ключовим фактором, що визначає політичну динаміку та міжнародну безпеку в сучасному світі.

Розв'язання цього конфлікту вимагає не лише політичної волі та міжнародної співпраці, а й розуміння та уважності до складності ситуації, яка визначає майбутнє не лише двох країн, а й всього регіону.

Тож, питання збройного насилля в політичному просторі залишається актуальною та нагальною проблемою, яка потребує уваги міжнародного співтовариства та ефективних стратегій для протидії.

Список використаної літератури

1. Чальцева О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика : монографія / О. М. Чальцева. Вінниця : ФОП Барановська Т. П., 2017. 336 с.
2. Маліновський В. Державна територія як просторова основа здійснення публічної влади. *Вісник Національної академії державного управління*. Політологія і право. С. 184–217 URL: https://www.libr.dp.ua/text/Vnadu2008_4%20Politolog.pdf
3. Коврига С. Детермінанти політичного простору. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 164–171 URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/27420>
4. Кошкіна О.І, Моїсеєва Н.І. Проблема політичного простору в науковій парадигмі сучасності. *Сучасне суспільство*. 2020, Випуск 1 (20). С. 131–137. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1210217>
5. Бурдье, П., 1993. *Соціологія політики*. Переклад з франц. Видавець: Socio-Logos. 336 с.
6. Балацька О. Б. Збройне насилля в системі владних відносин : Словник-довідник для студентів спеціальності «Політологія» / О. Б. Балацька. Старобільськ : ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2017. 39 с.
7. Бадер А. В. Політичні системи та збройне насилля: цілісно-системний аналіз : монографія / Антон Васильович Бадер ; ДЗ "Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка". Старобільськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2020. 319 с.
8. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. Український інститут майбутнього. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/> (Дата звернення 27.02.2024).
9. Chatham House, The Royal Institute of International Affairs. Seven ways Russia's war on Ukraine has changed the world. Chatham House. 20 February, 2023. URL: <https://www.chathamhouse.org/2023/02/seven-ways-russias-war-ukraine-has...> (Дата звернення 26.02.2024).
10. Як війна в Україні змінює економічний і бізнесовий ландшафти країн, регіонів та світу. Пояснює професор економіки Себастьян Галіані. 25 серпня 2023. Назва з екрану. URL: <https://forbes.ua/money/velika-ekonomichna-perebudova-25082023-15642> (Дата звернення 26.02.2024).

THE PLACE OF ARMED VIOLENCE IN THE POLITICAL SPACE: THE RUSSIAN-UKRAINIAN ASPEKT

Denys Denyschenko

*Luhansk National Taras Shevchenko University,
Department of Political Science and International Relations
Kovalia str., 3, 36003, Poltava, Ukraine*

The topic of the Russian-Ukrainian armed conflict is one of the most acute and relevant in the modern world, as it reflects not only the relations between two countries that have significant influence on regional political processes but also on the overall geopolitical situation. The annexation of Crimea in 2014 and the conflict in eastern Ukraine from 2014 to 2022, along with the open armed invasion on February 24, 2022, have sparked wide-ranging discussions and demonstrate the complexity of contemporary political processes in the oblast and the world.

For Russia these events have become a means of strengthening its influence in Eastern Europe and demonstrating readiness to use military force to achieve its political goals. At the same time, for Ukraine it has been a test of the resilience of its sovereignty and the ability to defend its territorial integrity. It is important to understand that armed violence in the context of Russian-Ukrainian relations not only affects security issues in the region but also has serious consequences for international diplomacy and political strategy.

Moreover, the military conflict is altering political culture and shaping new social norms in both countries, which may have far-reaching implications for further development. The relevance of the issue of the Russian-Ukrainian armed conflict in the political sphere is determined by several key aspects that significantly impact the contemporary global community, including geopolitical security, all types of relations between countries, technological development and military innovations, exacerbation of humanitarian crises, and influence on political dynamics and international security worldwide.

Resolving this conflict requires not only political will and international cooperation but also understanding and careful consideration of the complexity of the situation, which defines the future not only of the two countries but also of the entire region or even the global political space.

Key words: political space, war, political actors, armed violence, armed aggression, political dynamics.